

westernalizirani ali bolj ali manj evropocentrični, mi se moramo ujeti v ta horizont in iz tega horizonta ne moremo izskočiti. Če bi poskušali izskočiti iz tega horizonta, smo obsojeni na stagnacijo in ne bi prišli daleč v svojem razvoju, če bi se temu izognili. Lahko pa se poskušamo izogniti določenim patologijam. Glavna patologija kot posledica kapitalističnega razvoja, ki ga bomo morali sprejeti in v katerega bomo morali iti, je prav dualna družba. Postsocialistične družbe se lahko razvijajo v smeri, ki je podobna zahodnoevropskemu modelu uravnoveženega, policentričnega razvoja, bodisi v smeri dualnih družb. Če imam pred očmi Rumunijo, Bolgarijo, Srbijo in druge, mislim, da gredo naravnost v smer dualne, razcepljene družbe latinskoameriškega, deloma afriškega tipa. Kar mi lahko naredimo, je to, da se poskušamo temu izogniti. Slovenija ima tu komparativne prednosti, ki bi jih morala v tem smislu izkoristiti. Če se bomo temu izognili, bomo prišli prej v »postmoderno« (postindustrijsko) stanje. Na ta način bomo lahko tudi ekološke parametre na nek način ekonomsko vrednotili oziroma vgradili v ekonomski razvoj. Če bomo šli v uravnovežen in bolj organski razvoj, bo možna intenzivnejša in tudi enakovrednejša komunikacija z Zahodno Evropo, z epicentrom modernosti. Poudarjam pa, da sem zelo skeptičen do tega, da bi poudarjali velik manevrski prostor, ki da ga imamo na razpolago pri izbiri razvojnih možnosti. Bolj bi si prizadeval za realnopolitičen, pragmatičen način razmišljanja. Šele ko bi dosegli določeno raven moderne družbe, lahko razmišljamo tudi o možnosti »postmoderne« paradigme.

PETER KLINAR

Z bistvom vsebine predhodne razprave se strinjam, le k zadnjemu delu imam svoj komentar. Mislim, da toliko selektivni bomo morali verjetno že biti, da ne bomo sprejeli vseh problematičnih vplivov iz okolja, v katerem živimo in ki determinira naša ravnanja pri omejenem izboru sprememb. Znano je, da je Zahod v manj razvita okolja preselil veliko umazane industrije, prodal tretjerazredno (tudi škodljivo) potrošniško blago ipd.

MARJAN SVETLIČIČ

Uveljavljanje globalnih meril

Zelo se strinjam z zadnjo razpravo. Živimo v svetu globalnih meril, na katera nimamo velikega vpliva, imamo pa možnost in vpliv na to, kako jih uveljavimo na svojem domačem terenu. Tukaj naj bi bilo bistvo boja: način in intenzivnost uveljavljanja svetovnih meril, ki jim ne moremo uiti. Slovenija je namreč tako majhna ekonomija oziroma družba, ki se mora že od vsega začetka zavedati, da ne more svetu vsiljevati nekih svojih, popolnoma drugačnih meril. Takšne ambicije bi presegale realnost. To je bila slabost tudi preteklega razvoja, ki je bistveno odstopal od prevladujočih svetovnih meril. To pa seveda ne pomeni nekritičnega uveljavlja-

nja vsega, kar nam svet ponuja, niti odstopanja od naših lastnosti, zlasti kulturnih, pač pa le poskušanja njihovega uveljavljanja na način, ki ga svet priznava, ki ga svet pozna. Sprejemanje temeljne linije svetovno priznanih meril in v njihovem okviru poskus uveljavljanja svojih specifičnosti na način, ki ne ogroža uresničevanja temeljnih niti mednarodnih meril, je podlaga uspešne razvojne strategije.

To je moje splošno izhodišče za nasprotovanje tezi dr. Požarnika o negaciji dobička kot merila pri določanju razvojne strategije. Čeprav sem daleč od tega, da bi menil, da je dobiček idealno merilo, da ga ni treba ustvarjalno uporabljati in dopolnjevati, pa trenutno (še) nimamo nikakršnih boljših meril, ki bi dobiček nadomestila. Trenutno nimamo boljših meril za merjenje učinkovitosti. Postavljam tezo, ali ni bil tako obsojani socializem najboljši primer negacije dobička kot merila, ali ni Albanija najočitnejši primer, da ne naštevam drugih, negacije dobička kot merila? Dobiček je in bo merilo, treba ga je dopolnjevati z merili, ki bi omogočila ohranjanje človeštva in njegov uspešen razvoj ne le v tej ali nekaj naslednjih generacijah, pač pa nasploh. Skratka gre za tako imenovan »sustainable« razvoj, katerega bistvo je razvoj ne le za to, pač pa za zanamске generacije. Ta koncept postaja vsak dan bolj razčlenjen, tudi kriterialno, in vendar je daleč od tega, da bi zanikal temeljna sporočila merila dobička.

Trdim, da negacija dobička kot rdeče niti usmerjanja razvoja gospodarstva pravzaprav pomeni negacijo tržne ekonomije. Obenem in ob odsotnosti drugega, vsaj »laboratorijsko« preverjenega merila, ki bi ga nadomestil, pomeni le nadomeščanje enega voluntarizma, ki smo mu bili priče v preteklosti, z drugim voluntarizmom. Ali res moramo ponavljati napake? Kot da je splošno pravilo vsakega revolucionarnega obdobja, in danes prav gotovo »države prehoda« živijo takšno obdobje, voluntarizem. Kot da so revolucionarji »cepljeni« za zaslepljenost, da je »svete« cilje, za katere se zavzemajo, mogoče uresničiti, le če je za to dovolj močna volja.

Naj to ponazorim. Nekemu kolegu v Zagrebu sem pred petnajstimi leti recenziral študijo, v kateri je navajal merilo samoupravne učinkovitosti. V recenziji sem mu predlagal, naj napiše formulo. To mi je zelo zameril. To je voluntarizem.

Tretja teza. Zdi se mi, da plovemo v nevarnost, da fetišiziramo konec ideologije kot razvoja, kajti vsaka ideologija je preveliko (dogmatsko) priseganje na nekaj. Tu je tudi nevarnost prevelikega priseganja in s tem ustvarjanja nove ideologije, ideologije konca ideologije razvoja. To se pravi, vse je minljivo, bodimo samokritični in realni pri dimenzioniranju tega problema.

In za konec le nekaj besed o nekaj konkretnih razvojnih vprašanih Slovenije. Nevarnost za nas je dajati kakršne koli recepture, treba je čakati na impulze od spodaj, iz gospodarstva. Le temeljni nosilci razvoja so sposobni najti konkurenčne prednosti v »krvavem« konkurenčnem boju. Nobena, še tako prosvetljena država te njihove funkcije ne more nadomestiti. Država lahko le bolj ali manj uspešno postavlja okvire, v katerih ti subjekti delujejo, pošavlja določene »kretnice« nekih temeljnih smeri, ne pa kakšnih bolj določenih receptur. To ni mogoče celo v velikih ekonomijah, kot so na primer ZDA, ki v bistvu določajo svetovna merila, kaj pa šele v majhnih ekonomijah. V ne tako daljni preteklosti, v obdobju, v katerem smo že začeli uvajati elemente trga in izvozne usmeritve (vsaj na papirju), samo že bili priče »receptni« razvojni strategiji. Ta je na primer potiskala delovno intenzivne dejavnosti v kot kot neperspektivne. Kasneje pa se je izkazalo, da, prvič, te dejavnosti nosijo največji del naših izvoznih dohodkov in, drugič, da jih sama tehnologija tako prestrukturira, da tudi njihovo opredeljevanje kot tako delovno intenzivne ne zdrži več kritike. In če upoštevam danes še toliko bolj nepredvidljive

razmere na svetovnem trgu, ko se celo največja transnacionalna podjetja raje zatekajo k medsebojnemu sodelovanju, strateškim zavezništvom in s tem ohranjanju statusa quo (oziroma doseženega tržnega deleža), kot pa da bi vse postavila na kocko in hotela konkurentom odvzeti njihov tržni delež, so recepture še toliko nevarnejše. Za to so potrebna tako velika vlaganja, da jih še največji komaj zmorejo. Nepredvidljivost razmer, političnih, ekonomskih in tehnoloških, pa je tako velika, da so tudi tveganja skoraj nevzdržna.

Slovenija je majhna, preskok s 23 na 2 milijona prebivalcev pomeni, da je eno temeljnih meril za Slovenijo prilagodljivost in iskanje »lukenj« v svetu, v katerem živimo. Ta prilagodljivost, hitro odzivanje na gibanja v svetu, bi morala postati temeljno geslo razvojne strategije. Za to pa so potrebni dobre, hitre in cenene komunikacijske povezave ter sposobni strokovnjaki, ki jih bodo znali najbolje in najhitreje izkoristiti. Človeški dejavnik ob teh infrastrukturnih temeljnih pogojih postaja osrednja točka razvoja.

Temu svetu ne bomo mogli »komandirati« in mu vsiljevati svojih meril.

DANILO TÜRK

Ustaljene in nove prvine ideologije razvoja

Zelo zanimivo je bilo prebrati članek dr. Južniča (Teorija in praksa, št. 8–9, 1991), ki je podlaga današnji razpravi in ki vsebuje zelo kategorično, rekel bi, voltairjansko kritiko ideologije razvoja in z njo povezanih iluzij. Pravzaprav je radikalnost te kritike tudi imenitna provokacija, saj naravnost izziva radikalne odgovore in radikalne sklepe. V svoji razpravi bom zato poskušal dokazovati, da ideologije razvoja še ni konec, in povedal bom, katere sestavine te ideologije bodo aktualne v tem desetletju in v začetku prihodnjega tisočletja. Seveda bo moj pogled delen, saj za razvijanje holističnega pristopa v taki kratki razpravi ni pravih možnosti.

Dovolite pa mi, da najprej reagiram na nekatere teze, izrečene v dosedANJI razpravi.

Najprej nekaj o tezah, ki jih je izrekel dr. Rudi Rizman. Omenil je, da ni bilo napovedi, da bo Sovjetska zveza razpadla. To pravzaprav ni točno, saj je bilo tovrstnih napovedi kar nekaj. Pred kratkim mi je prišla v roke knjižica predavanj o zunanji politiki ZDA, ki jih je l. 1950 George Kennan imel v Chicagu. Ta izvrstni poznavalec mednarodnih odnosov in sovjetske stvarnosti je zelo natančno analiziral razvojne perspektive sovjetskega imperija in napovedal njegov razpad. Zmotil se je le v času – predvideval je zlom v sedemdesetih letih.

Kennanova analiza je primer racionalne, dejali bi hladnokrvne analize, ki je možna, če se v njej napoveduje dovolj oddaljena katastrofa. Drugače pa je, če katastrofa neposredno grozi. Naj pri tem omenim nekega drugega izvrstnega poznavalca sovjetske stvarnosti britanskega antropologa in sociologa Ernesta Gellnerja, ki ga je tudi omenil dr. Rizman. Februarja 1991 sem poslušal predavanje Ernesta Gellnerja, v katerem se je pred začetkom katastrofične faze razpada Sovjetske zveze zavzemal za reforme in za nekakšno »anglikanizacijo« sovjetske